

TOPLUMA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER BAĞLAMINDA ANADOLU NOTLARI (I-II)

ANADOLU NOTLARI (I-II) IN THE CONTEXT OF THE CRITICISMS DIRECTED AT
SOCIETY

Ebru Özlem YILMAZ

Öz

Edebiyatın pek çok türünde eserler vermiş olan Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet Dönemi'nin öne çıkan isimlerinden biridir. Roman, hikâye ve tiyatro gibi kurgusal eserlerinde Anadolu'ya ve Anadolu'nun sorunlarına sıklıkla değinen Güntekin'in tespitleri, bizzat kendi gözlemlerinin ürünüdür. Yazarın hem çocukluğunda hem de yetişkinlik döneminde Anadolu'da seyahat etme ve yaşama imkânı bulması onun Anadolu toplumu ile ilgili gerçekçi tespitler yapmasına ortam hazırlamıştır. Kimi kaynaklarda gezi yazısı kimi kaynaklarda deneme türü kapsamında değerlendirilen *Anadolu Notları* da yazarın müfettiş olarak gittiği Anadolu şehirlerindeki tecrübelerini, gözlemlerini ve eleştirilerini içeren yazılarından oluşmaktadır. Söz konusu yazılarda topluma yöneltilen eleştiriler cahillik, bencillik, çıkarıcılık, ikiyüzlülük gibi insan tutumlarıyla birlikte, kimi kurum ve otoritelerin kusurlu işleyişleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Metinlerde tahkiyevî bir üslup benimsemesinin yanında zaman zaman ironiye de başvuran yazar, özellikle Anadolu insanına yönelttiği eleştirilerde konuyu her yönüyle ele alarak eleştirisinin şiddetini dengelemeye çalışır. Öte yandan yazarın resmî kurumları eleştirirken daha keskin ve duygusallıktan uzak tespitler yaptığı görülmektedir. Bu durum, kendisi de bir devlet görevlisi olarak Anadolu'da bulunan yazarın hissettiği sorumluluk duygusuyla açıklanabilir. Bu çalışmada öncelikle Güntekin'in edebî kişiliğine kısaca değinilecek, *Anadolu Notları* hakkında genel bilgiler verildikten sonra buradaki yazılardan hareketle topluma yöneltilen eleştiriler tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, kurgu-dışı metin, toplum, eleştiri

Abstract

Reşat Nuri Güntekin, a prolific author with many works on different genres of literature, is one of the most prominent figures of the Republican Period. He personally witnessed the problems of Anatolia, which he problematized as a theme in many of his fictional works such as his novels, stories and plays. The fact that the author lived and travelled in Anatolia as a child and in his later years allowed him to make these observations and draw realistic conclusions about Anatolian society. *Anadolu Notları*, which is classified as travel writing in some sources and as an essay in others, consists of Güntekin's writings on his experiences and observations in the Anatolian cities, where he visited as an inspector. The criticisms he directs at society focus on the ignorance, selfishness and hypocrisy of people as well as the improper functioning of some institutions and individuals. Adopting a narrative style in his texts, the author resorts to irony from time

* Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Aydın / Türkiye, eincekar@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7347-3285

to time. He tries to balance the severity of his criticism, especially those directed at the Anatolian people, by dealing with the subject from all aspects. At the same time, it may be observed that the author draws rather sharp and non-emotional conclusions regarding the criticism of official institutions. This tone may be explained by the sense of responsibility felt by the author, whose visit to Anatolia served an official purpose. This study first provides general information about the literary personality of Güntekin and his *Anadolu Notları* followed by an assessment of his criticism directed at society.

Keywords: Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*, non-fictional text, society, criticism

Giriş

Roman, hikâye, tiyatro, eleştiri, makale gibi çeşitli türlerde metinler kaleme almış olan Reşat Nuri Güntekin (1889-1956)¹ Türk edebiyatının çok yönlü isimlerinden biridir. Tiyatro türü ile ilgilenmeye roman türünden önce başlasa da edebiyat çevrelerinde daha çok romancılığı ile ün kazanmıştır.² Birol Emil'e göre bir "cemiyet gözlemcisi" olan Güntekin³ II. Meşrutiyet, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarını görüp yaşamasının yanında Cumhuriyet'in ilanı sonrasındaki yeniliklere de şahitlik etmiştir.⁴ Ayrıca bu süreçteki tarihî, toplumsal ve siyasal olayların Türk toplumu üzerindeki etkilerine eserlerinde yer vermiş bir isimdir.⁵ Yazarın, İstanbullu olmasına rağmen askerî bir doktor olan babasının görevi sebebiyle küçük yaşlardan itibaren Anadolu'yu tanıma imkânı bulduğu bilinmektedir.⁶ Ayrıca 1913 yılında başladığı öğretmenlik mesleği ve 1927 sonrasında yürüttüğü maarif müfettişliği görevi vesilesiyle Anadolu'yu gezerek iyice gözlemlemiştir.⁷ Romanlarında özellikle Anadolu'nun ihmal edilmişliği ve aydınların Anadolu ile temasları üzerinde durur.⁸ Tiyatrolarında da toplumun içinde bulunduğu hızlı değişim sürecini ele alan yazar bir yandan yaşanan "değerler karmaşasına", diğer yandan halk-aydın, Anadolu-İstanbul çatışmalarına değinir.⁹

Güntekin'in roman, hikâye ve tiyatrolarında Anadolu'ya dair "kurgu içerisinde" aktardığı gözlemleri, kendi tecrübelerini derlediği *Anadolu Notları*'nda en gerçek hâliyle ortaya konmuştur.

- 1 Yazarın doğum tarihi ile ilgili bilgiler kaynaktan kaynağa farklılık göstermektedir. Bu çalışmada söz konusu sorunun kaynağını etraflıca açıklayarak yazarın doğum tarihini belgelerle ortaya koyan M. Fatih Kanter'in kabulü esas alınmıştır. Bk. M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara 2006, s. 13-14, 107.
- 2 Olcay Öneroy, *Reşat Nuri Güntekin*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1991, s. 137.
- 3 Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 5.
- 4 Yakup Çelik, "Cumhuriyet Dönemi: Roman 1920-1960", *Türk Edebiyatı Tarihi-4*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 228.
- 5 Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin*, s. 5.
- 6 Olcay Öneroy, *Reşat Nuri Güntekin*, s. 11.
- 7 Murat Yalçın, "Reşat Nuri Güntekin", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi - I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 386.
- 8 Yakup Çelik, "Cumhuriyet Dönemi: Roman 1920-1960", *Türk Edebiyatı Tarihi-4*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 228.
- 9 Sevda Şener, "Cumhuriyet Dönemi-Tiyatro", *Türk Edebiyatı Tarihi-4*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 193.

Bu çalışmada yazarın topluma yönelttiği eleştiriler, kurgusal olmayan yazılarından oluşan *Anadolu Notları*'ndan hareketle ortaya konacaktır.

ANADOLU NOTLARI (I-II) HAKKINDA

Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*'nın “Yollarda” başlıklı ilk yazısında, ülke sınırları içerisinde çıktığı gelişigüzel seyahatler boyunca yer ve zaman kaydı gözetmeksizin notlar aldığını ve sonradan bunları kitaplaştırdığını aktarır.¹⁰ “Seyahat kitap ve makalesi yazmak, son senelerde bütün dünyada moda hâline gelmiştir. Ömrümde bir kere ben de kendimi modaya uydurarak bu notlardan bir yazı serisi çıkarmayı düşündüm.”¹¹ cümleleriyle de söz konusu notları kitaplaştırma gerekçesini açıklar.

Anadolu Notları, kaynaklarda ağırlıklı olarak seyahatname/gezi türü başlığı altında değerlendirilmekle birlikte,¹² kimi çalışmalarda gezi-hatıra¹³ ve deneme türü¹⁴ kapsamında incelenir. İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* adlı kitabında edebiyat tarihini türlere göre tasnif ederek aktarıırken *Anadolu Notları*'na “Deneme ve Denemecilik” başlığı altında yer verir. Denemeyi kapsamı geniş ve yazarların rahat kullandığı bir tür olarak tarif eden Enginün fıkra ve sohbeti de deneme türü içinde değerlendirir.¹⁵ İlk cildi 1936'da, ikinci cildi 1966'da yayımlanan *Anadolu Notları*, Enginün'e göre “(...) insanı yerleşik düşüncelerinden şüpheye düşürür. Onları yeni baştan, farklı çevrelerdeki insan-çevre ilişkisi açısından düşünmeye sevk eder.”¹⁶ Ayrıca Enginün yazarın kurgusal metinlerinde görülen ironinin ve eleştirel bakış açısının bu metinlerde de bulunduğu altını çizer.¹⁷

İki ciltten oluşan *Anadolu Notları*'nda toplamda elli üç (53) adet yazı bulunmaktadır. Bunlardan yirmi sekizi (28) birinci ciltte, yirmi beşi (25) ikinci ciltte bulunur.¹⁸ Kitapta kronolojik bir düzen yerine konulara göre yapılan bir sıralama tercih edilmiştir. Birinci ciltte ulaşım, konaklama, kahvehaneler gibi konular, ikinci ciltte ise oteller, para fikri, Anadolu'daki eğlence yerleri vb. üzerinde durulmuştur.¹⁹

10 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2017, s. 11.

11 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, s. 11.

12 Örneğin bk. Orhan Şaik Gökyay, “Türkçede Gezi Kitapları”, *Türk Dili Dergisi Gezi Özel Sayısı*, 258, (2018 [1973]), s. 466; Baki Asiltürk, “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, *Turkish Studies*, 4/1-I, (2009), s. 976; Salih Nurdağ, “Gezinin Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin Gezisi – Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi”, *Hece Dergisi, Gezi Özel Sayısı*, (2011), s. 180; Mürsade Meryem Kılıç, *Yeni Türk Edebiyatında Gezi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2020, s. 48.

13 M. Fatih Kanter, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, s. 31.

14 İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 429.

15 *Age.*, s. 429.

16 *Age.*, s. 429.

17 *Age.*, s. 429.

18 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, s. 5-287.

19 Salih Nurdağ, “Gezinin Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin Gezisi – Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi”, s. 180.

Olca Önertoy, Güntekin'in roman, hikâye ve tiyatro türünde ortaya koyduğu eserlerinin yanında Anadolu'yu ayrıntılı bir şekilde gözler önüne seren bu yazı dizisinin, yazarın topluma adanmış bir isim olarak öne çıkmasına ortam hazırladığını belirtir. Önertoy'a göre Güntekin'in toplum sorunlarını ve Anadolu'yu abartısız bir biçimde yansıtması yazarın gözlem ve değerlendirme yeteneğindeki gücünü ortaya koyar.²⁰

Reşat Nuri Güntekin'in *Anadolu Notları*'ndaki yazılarında eleştirel bir üslup dikkat çeker. "Bir Dost Tenkidine Cevap" başlıklı yazısında yazar, *Anadolu Notları*'nın ilk cildine dair bir iki tenkit bulunduğunu belirterek bunlara cevap verir. Bu tenkitlerden biri yazarın Anadolu'yu anlatırken takındığı eleştirel tavır üzerinde yoğunlaşır. Onu eleştiren kişi inkılaplarla ilerleyen, gelişip güzelleşen Anadolu'yu anlatırken bir yazarın görevinin söz konusu gelişmelerin zirve noktalarını işaret etmek olduğunu belirtir. Gençliği harekete geçirmek, ilerlemeyi hızlandırmak için bu tutum gerekliken Güntekin'i grafiğin "eskiyi, fenayı, sakat ve geriyi" gösteren çizgilerinde oyalanmasını gerekçe göstererek eleştirir. Güntekin ise bu eleştiriye değerlendirirken insanları sevmek gibi memleketi sevmenin tek bir şekli olmadığını, kendi sevgisinin sevdiği varlıkta kusur görmeye tahammül edemeyen bir sevgi şekli olduğunu belirtir.²¹ Böylelikle yazar, Anadolu'ya dair gözlemlerini aktarırken takındığı eleştirel tavrın da gerekçesini açıklamış olur. Kısaca, Önertoy'un da belirttiği gibi, görmezlikten gelmekle sorunların çözülemeyeceğinin bilinciyse hareket eder.²²

TOPLUMA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER BAĞLAMINDA ANADOLU NOTLARI (I-II)

Cehalet, Bencillik, Çıkarıcılık ve Kurnazlık Eleştirisi

Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları*'ndaki yazılarında Anadolu toplumunu oluşturan insanların tutumlarına yönelik eleştirilerini yaşadığı olaylar üzerinden aktarır. Cehalet, kurnazlık, küçük hesaplar peşinde koşma, çıkarıcılık, bencillik, ihmalkârlık yazarın insanlarda en çok eleştirdiği tutumlardandır.

"Bir Ticaret Kervanı" başlıklı yazıda,²³ sıcak bir yaz gününde Konya Ereğlisi'nden Adana'ya eşek sırtında kayısı taşıyan köylüler yazarı hayrete düşürür. Yazar kamyonun, otomobilin uzakları daha da yakın kıldığı bir dönemde köylülerin bu mesafeyi eşekle, bu kadar kârsız bir ticaret için göze almalarına şaşırır. Burada köylülerin ticarete kârsız olan eski düzene yönelmelerini maddi imkânsızlıkla açıklamayan yazar bu konudaki cahilliğe işaret eder. Öte yandan yazının başlığındaki "ticaret kervanının" aslında iki köylü ve bir eşekten oluşması yazarın eleştirel

20 Olca Önertoy, *Reşat Nuri Güntekin*, s. 140.

21 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, s. 286-287.

22 Olca Önertoy, "Reşat Nuri Güntekin ve Anadolu", *Türkoloji Dergisi*, 6/1, (1974), s. 108.

23 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, s. 13-16.

üslubunda benimsediği ironinin bir göstergesidir. Ayrıca köylülerin, bulunduğu yerin yabancı olduğunu anladıkları yazara çürümeye yüz tutmuş kayısıları ederinden çok daha uyguna satıyor görünmelerindeki kurnazlık da bu yazıda eleştirilen bir tutumdur. Yazar bu kurnazlığın farkında olarak, köylülerle hiç pazarlık yapmadan onların biçtiği fiyattan kayısıların hepsini satın alır. Üstelik köylülerin kendilerince belirledikleri yüksek fiyat da yazar için düşük sayılan bir meblağdır. Ancak köylü, pahalıya satın kâr ettiği mal konusunda müşterisinin gönlünü rahat ettirmek için o kadar dil döker ki yazar bu alışveriş için şu cümleyi kurar: “Yüz otuz, yahut yüz kırk kuruş sayılıp teslim-tesellüm muamelesi yapılır ve helâllaşırken kendimi birkaç yüz bin liralık mal almış bir tüccar sanıyordum.”²⁴ Söz konusu tutumuyla, yazarın Anadolu köylüsündeki kurnazlığı ve para düşkünlüğünü salt kötülüğe bağlamadığı, Anadolu insanının kurnazlık yapmayı istese de beceremediği iması sezilir. Nitekim yazar bu değerlendirmesini bir başka yazısında “Efendi Anadolu... Boşuna yorulma. Sen ahlâksızlığa karar verdiğin zaman da beceremeyeceksin.”²⁵ sözleriyle açıkça dile getirir. Yazarın burada olumsuzlukları eleştirirken bunu doğrudan dile getirmedeği söylenebilir. Tahkiyevî bir üslupla başından geçen olayı anlatırken eleştirdiği durumun, davranışın, tutumun sezilmesini bekler. Yani eleştirisini ironi ile bütünleştirerek örtük bir biçimde yapar.

“Trende” başlıklı yazıda²⁶ ise yine örtülü olarak yapılan bir bencillik eleştirisi vardır. Yataklı trende, vagonu yalnız başına kullanmak isteyen yolcular çeşitli hilelerle diğer yolcuları kandırır ve buldukları vagona başkasının girmesini engellemeye çalışır. Yazarın arkadaş çevresinden bile hastalık numarası yaparak vagonu yalnız başına kullanmaya çalışanlar bulunmaktadır. Burada yolcuların yalnızca kendilerini düşünerek hareket etmesi dolaylı olarak eleştirilir. Öte yandan yazar, türlü numaralara rağmen yabancıları vagondan atamayan yolcuların, bundan ümidi kesince karşısındakiyle ahbaplık yoluna gittiğini, yolculuk boyunca hoşça vakit geçirmenin yollarını aradığını belirtir:

Trende bir yabancı ile baş başa geçirilen bir yahut iki gecede uzun bir karılık, kocalık hayatının bütün safhaları vardır. Evvelâ birbirinden çekinen iki yabancı iken, sonra birbirinizin yanında çorabınızı, potininizi çıkarır, gömleğinizi değiştirir, pijama yahut entarinizi giyersiniz. Yiyeceğinizi beraber hazırlar, beraber yersiniz. (...) Yolculuğun başında boğazını sıkamak istediğimiz düşman, çok kere ayrılık dakikasında bir eski dosttur.²⁷

Görüldüğü gibi, trende geçirilen saatler boyunca bu yol arkadaşlığına alışan yolcuların başlangıçta iki yabancıken yakın ahbaba dönüşme süreçlerini aktaran yazar, insan psikolojisinin

24 *Age.*, s. 16.

25 *Age.*, s. 242.

26 *Age.*, s. 23-28.

27 *Age.*, s. 27-28.

değişkenliğini aktardığı noktada toplumsal eleştiriden psikolojik analiz çizgisine kayar. Bu durum eleştirinin yumuşatılmasına da ortam hazırlar.²⁸

“Sinekler” başlıklı yazıda ise²⁹ yazar gittiği şehirlerde yöre halkının sineklere çok aldırış etmeden yaşadıklarını gözlemler. Öte yandan, karasineklerin istilasının önüne geçmek için otoritelerce birtakım önlemler alınmaktadır. Belediyeler çarşı esnafını kapanlar kurmaya ve sinekleri gün boyu bu kapana hapsedmeye mecbur bırakmaktadır. Ancak, bütün gün bu mecburiyete uygun davranan esnaf, dükkânını kapatırken sinekleri salıverir. Esnaf sineklerin salıverilmesini kendi vicdanlarına kalan bir durum olarak kabul eder ve bu yaratıkların canını bağışlamakla sevap kazandığına inanır.³⁰ Oysa yazara göre, belediyeler sinek toplama işini küçük ölçekli bir para ödülüne bağlasa, esnaf bu salıverme işinden vazgeçecektir: “O zaman iş değişecek ve kapana sineklerle beraber ezkaza babaları da kaçmış olsa merhametli esnaf farkında olmadan belediyeye teslim edeceklerdir.”³¹ Gerçekte esnafı motive eden şey sineklere duydukları merhamet değil maddiyata olan düşkünlükleridir. Yazar bu varsayım üzerinden esnafın çıkarıcılığını ve ikiyüzlü tutumunu eleştirir.

“Patron Hoca” başlıklı yazıda³² oldukça mazlum görünümlü birinin kendi çıkarı söz konusu olduğunda nasıl zalimleşebildiği aktarılır.

Memnuniyetsiz ve Gözü Yükseklerde İnsan Tutumuna Yönelik Eleştiriler

Yazar, “Para 1 – Para” başlıklı yazısında³³ bir Anadolu şehrinde eski bir arkadaşına rastladığını anlatır. Yazarın bu arkadaşı mühendistir ve on sekiz yıldır bu şehirde yaşamaktadır. Yemekte kendisi gibi bir ilim ve fen adamının uzun yıllardır gurbette olduğundan yakınan mühendis yaşadığı hayattan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirir. Kendisinden “değersiz” kimselerin daha ihtişamlı hayatlar sürerken kendisinin “yarı aç sürünmesine” içerlediğini belirtir. Yazar hırs ve kıskançlık matemi içindeki bu arkadaşının bakış açısını ironik bir üslupla ele alır. Arkadaşının örneğinden hareketle, kendisinin de içinde bulunduğu münevverler grubunu yalnız yukarıya bakmaları yönünden eleştirir. “Para 2 – Münevverde Para Fikri” başlıklı metinde de sosyo-ekonomik düzey olarak orta hâlli ve üstü yaşam sürenlerin³⁴ sürekli yukarıya bakmaları ve buldukları hâlden şikâyetçi olmalarını şu sözlerle eleştirir:

28 Fethi Naci, Reşat Nuri'nin romancılığını değerlendirirken sevgi ve şefkat temalarının yazarın romanlarında ön plana çıktığını, bunların metinlerde iyilik etme ve dayanışma olarak somutlaştığını belirtir. Yazarın, romanlarında halkın değerlerine sahip çıkarken bürokratik konular başta olmak üzere toplumun aksayan yönlerini eleştirdiğini, halki ezenlere karşı halkın yanında yer aldığını aktarır (Bk. Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 3-5.) Kurgusal yazılarında böyle bir yaklaşım benimseyen yazarın kurgu dışı yazılarından oluşan *Anadolu Notları*'ndaki yaklaşımı da çok farklı değildir.

29 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, s. 205-208.

30 *Age.*, s. 207-208.

31 *Age.*, s. 208.

32 *Age.*, s. 43-50.

33 *Age.*, s. 219-222.

34 *Age.*, s. 223-225.

Orta halli, hatta orta halliden de yüksek diyebileceğimiz insanlar arasında bir hâlden hoşnut olmıyanlar zümresi türemiştir. Buna âdeta bir salgın denebilir. Bir avuç akrep yüreklerinin içini durmadan didikliyor, zehire boğuyor. Gözler kendinden bir lira daha fazla kazanana karşı haset ve kinden büzülmüş, çehrelerde pazarda aldatılmış bir köylü çehresi uzunluğu... Türkiye'nin bu yeni dezanşante'leri yalnız yukarıda değil biraz da etraflarına bakacak olurlarsa, kendilerinin, memleketin umumî servetinden düşen payı öpüp başa koyacak vaziyette insanlar olduklarını bir türlü göremiyorlar.³⁵

Yazar “Para 7 – Devlet Düşkünleri” başlıklı yazısında³⁶ ise köylünün ve devlet çalışanlarının para konusuna bakışındaki farklılıkları birkaç örnek üzerinden açıklar. Genel olarak köylünün azıcık bir kazançla dahi geçindiğini, kenara para koyduğunu ve etrafına yardım ettiğini; uyanıklık yapmaya çalıştığında dahi yapamadığını tespit eder. Köylünün zihnindeki para fikriyle bir şehirlinin ya da devlet çalışanının para fikrinin farklı olduğunu birkaç örnek üzerinden değerlendirir. Köylü, açken bile etrafındakilere tok görünmeye çalışır. Bu konuda gururuna ayak uydurur. Öte yandan yazar, devlet çalışanlarının en rahat imkânlarla sahip oldukları hâlde daha fazlasına tamah etmelerini ve gözü yüksekte tavrılarını sert bir şekilde eleştirir, bu durumu “zelil bir dilencilik” olarak niteler.

Yoksulluk ve Aşırı Kanaatkârlık Eleştirisi

“Kamyon” başlıklı yazıda³⁷ Anadolu’da kamyonların yük taşımacılığının yanında seyahat amaçlı kullanıldığına değinen yazar kamyonlardaki kalabalık yolculukları esprili ve ironik bir dille anlatır. Yolcuların kanaatkâr bir tavırla hiç itiraz etmemesi de bu durumun süreklilik kazanmasında etkilidir. Yazara göre “(...) mihneti kendine zevk etmiş peygamber ahlaklı Anadolu fakiri”,³⁸ şoförün daha fazla kâr etmek için haddinden fazla yolcu almasını yadırgamaz, “Allah bunu aratmasın”³⁹ diye düşünür; üç beş günde gideceği yolu sıkışık da olsa kamyonunda gitmeye razı olur. Anadolu insanını İstanbul’da yaşayanlarla kıyaslayan yazar onları büyük şehir insanına göre sabırlı ve verici bulur. Halkın bu fedakâr tavrında aşırıya kaçtığını ise kendisine yer açmaya çalışan insanla ilgili şu satırlarında dile getirir: “Yanımda yer açmaya çalışırken gösterdiği gayrete, güler yüze bakılırsa hattâ bundan zevk, kendini daima ihmal etmiş, hayatını başkalarının saadeti için harcamaya alışmış bir insanın zevkini de duyuyor.”⁴⁰ Yazar bir yandan Anadolu insanının sabırlı duruşunu onun bir erdemi gibi aktarırken halkın fedakâr tavrından yararlanan kamyoncuların kâr etmek için taşıma usulüne uygun davranmamalarını, sürekli

35 *Age.*, s. 225.

36 *Age.*, s. 243-246.

37 *Age.*, s. 33-35.

38 *Age.*, s. 35.

39 *Age.*, s. 35.

40 *Age.*, s. 36.

fedakârlık yapmaya alışan halkın her sıkıntıyı kabullenmesini, bu kanaatkâr ve sabırlı tavra sebep olan şartları ince ince eleştirir.

Kanaatkârlık, bir başka yazıda aşırı yoksulluğun tetiklediği bir kavram olarak görülür. “Para 3 – Köylüde Para Fikri” başlıklı yazıda⁴¹ Anadolu’daki yoksulluğun köylüdeki para fikrini şekillendirdiğine değinilmektedir. Yoksul bir yaşam süren köylü bazen çok az miktarda parayı ya da eşyayı zenginlik işareti olarak kabul etmektedir. Yazar burada şahit olduğu veya duyduğu birtakım olayları aktarır ve dolaylı olarak yoksulluk eleştirisi yapar. “Para 4 – Köylüde Para Fikri” başlıklı yazıda⁴² aktarılan örnekte ise köylü, aşırı kanaatkârlığı bir davranış kalıbı hâline getirmiştir: Yolculuk için parası denkleşe bile parasından tasarruf etmek ister ve uzak mesafeleri yürüyerek gitmeyi göze alır.

“Para 5 – Köylüde Para Fikri” başlıklı yazıda,⁴³ yazar emek ve vakit gerektiren işlerin Anadolu köylüsünün nazarında önem teşkil etmeyen, iyilik için yapılan şeyler olduğunu gözlemler. Metinde bu hususu dile getiren yazar köylünün para mevzuuna önem verdiğini de belirtir. İş cebinden para çıkmasına gelince yazarın deyimiyle “(...) meşhur ‘para isteme benden, buz gibi soğurum senden’ sırrı aşikâr olur.”⁴⁴ Fakat yazar bu para düşkünlüğünü “hasislik” olarak nitelendirmekten kaçınır ve eleştirisinin dozunu hafifletmek için bu durumu birtakım gerekçelere bağlamayı tercih eder: “Hakikat tasavvurlarımızdan çok daha basittir. Anadolu’nun paraya verdiği kıymet onu aslanın ağzından almak için çektiği korkunç zahmetin bir reaksiyonudur; fazla tahrik olmuş sinirlerin bir hırsıdır.”⁴⁵ Bu noktada yazarın tutumu, bir durumu doğrudan eleştirmektense o durumun içinde yer aldığı bir olayı aktararak gözler önüne sermek ve okuyucudan bununla ilgili eleştirel bir çıkarımda bulunmasını beklemek yönündedir. Eleştirisinin dozunun fazla olduğunu düşündüğü noktalarda yazar istenmeyen davranışı psikolojik ve sosyal gerekçelerle açıklamayı tercih eder. Nitekim bu yazıda yazar, Anadolu insanının paraya düşkünlüğünü cimrilik ile değil parayı en gerekli ihtiyacına harcama isteğiyle açıklar ve şöyle der: “Anadolu’lu hasis değil sadece taş ve kayadan koparıncasına güçlkle ele geçirdiği birkaç parayı ucu ucuna getirmek gayretiyle yanan bir fakirdir.”⁴⁶

Okuma Oranının Düşük Olmasının Sebeplerine Yönelik Eleştiri

“Anadolu’da Gazete, Kitap” başlıklı yazıda⁴⁷ yazar, ülkede gazete ve kitap okuma oranının düşük olmasını sağlam bir yayın kurumunun eksikliğine bağlar. Son dönemde yapılan bir basın kurultayında bu problemin anlaşılması ve buna yönelik bir teşkilatın kurulacak olması

41 Age., s. 227-230.

42 Age., s. 231-233.

43 Age., s. 235-238.

44 Age., s. 236.

45 Age., s. 237.

46 Age., s. 238.

47 Age., s. 51-56.

yazarı ümitlendirse de halktaki okuma oranını artırmak için satıcıların, okurun dikkatini çekecek birtakım stratejilere başvurması gerektiğini düşünür. Bunun yanında, Anadolu'daki okuma oranlarının düşük olmasında satış teşkilatlarının payı vardır. Yazar gözlemlediği birkaç örnekle bu sorunu açıklar: Afyon'a seyahat ettiği bir tren yolculuğunda, yazarın yanında getirdiği yeni bir romanı ödünç alıp okumaya başlayan bir mühendis bu romanı ondan parası mukabilinde ister. Mühendis, gittiği yerde bu kitabı bulmanın çok mümkün olmamasını gerekçe gösterir. Oysa o, dağ başında herhangi bir köye değil Konya'ya gitmektedir. Konya gibi bir şehirde yeni bir romanın kolay bulunamaması ya da romanı İstanbul'dan getirtmenin zor olması yazara göre bir sorundur. Bir başka örnekte de Adana'da bulunan yazar, satıcıların daha fazla kâr etmek uğruna gazete okuma oranlarının düşmesine sebep olduğunu gözlemlemiştir. Gazeteleri dağıtıcılara vermek yerine müşterilerin dükkâna gelmesini sağlayan satıcılar, gazeteyle birlikte satın alınan başka ürünlerden kâr ederler. Oysa en tiryaki okur bile, gazeteyi ayağına getiren dağıtıcıdan almak yerine dükkâna kadar giderek satın almayı bir süre sonra zahmetli bulur ve düzenli okuma alışkanlığını kaybeder.

Bir diğer örnek ise şöyledir: Büyük bir vilayette bir kitapçıda bulunan yazar kitapçıyla girdiği sohbette onun sabun, şeker vb. satan bir esnaf gibi hareket ettiğini görür. Elindeki kitapları satmadan yenisini getirmeyeceğini söyleyen satıcı bu zihniyetle okurların yeni kitaplara erişimine engel olur. Yazar "İşte Anadolu'da kitap ve gazete satışı bu kadar bozuktur ve bu kadar cahil insanların elindedir."⁴⁸ tespitiyle kızgınlığını dile getirir. Kısaca yazar okuma oranının düşük olması konusundaki rahatsızlığını aktarırken bunda payı olan kişileri, kurumları da açık bir biçimde eleştirir. Küçük hesaplar peşinde koşan, kitap ve gazeteleri herhangi bir ticaret ürünü ile aynı seviyede gören, yalnızca maddi kazancının peşinde olan cahil satıcılar Anadolu'daki okuma oranının düşük olmasının temel sebebidir.

Otel İşletmelerindeki Problemlere Yönelik Eleştiriler

Otel işletmelerini önemli bir sorun olarak ele alan yazar barınma, ısınma, temizlik, doluluk oranı gibi problemlere değinir.⁴⁹ *Anadolu Notları*'nın birinci cildinde "Otel" başlıklı bir yazı⁵⁰ ve ikinci cildinde "Otellerde" başlıklı beş ayrı yazı kaleme alır.⁵¹

"Otel" başlıklı yazıda⁵² Anadolu'nun büyük bir şehrinde kışın konaklanan modern bir otelde bile ısınmanın bir problem olması sorunu üzerinde durulur. "Otelde 1 – Yatak Çarşafı" başlıklı yazıda⁵³ Anadolu'daki otellerde temiz çarşafly yatak bulabilmenin zorluğu konusuna

48 Age., s. 56.

49 Olcay Öneroy, *Reşat Nuri Güntekin*, s. 116-117.

50 Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları I-II*, s. 57-63.

51 Age., s. 175-199.

52 Age., s. 57-63.

53 Age., s. 175-178.

değınilir. “Otellerde 2 – Varlık İçinde Yokluk” başlıklı yazıda⁵⁴ yazar gittiği şehirlerde, en iyisi olduğu söylenerek tavsiye edilen otellerin bile tesisat, ısınma, sıcak su problemleri olduğunu belirtir. Bir başka şehirde de Evkaf İdaresi tarafından inşa edilen lüks otelin masraflarını karşılayacak kiracı şişletmecilerin bulunamaması, belediyenin yatak ücretlerine sınır koyması gibi engeller otelin şiştilebilmesinin önüne geçer. “Otellerde 3 – Bekr Memurlar Suikasti” yazısında,⁵⁵ seyahat ettiği şehirlerde barınma problemi yaşadığına değinen yazar bazen de gittiği bir otelde kalacak oda bulamaz. Bazı vilayetlerdeki otellerin göze hoş görünüp gün içinde kısa süreli vakit geçirmeye uygun olduğunu belirten yazar bu otellerin asıl işlevlerini yerine getirme (barınma ihtiyaını karşılama) konusunda yetersiz kalmasını esprili bir dille eleştirir:

Evet vilayetlerimizin bir kısmında inci gibi oteller meydana gelmiştir. Onları günün münasip bir saatinde gezip seyredebilirsiniz; gazinosunda bir kahve veya çay imeniz daima mümkündür. Fakat ilerinde yatmağa kalkarsanız bunu bu gece de, yarın gece de, bu hafta ve gelecek sene de mit etmeyin.⁵⁶

şehirde yarı resmî kurum durumundaki bu otellere uygun fiyat konması, düzgün bir ev bulamayan memurların sürekli pansiyonerler olarak buralarda oda kiralamalarının nn açmaktadır. Bu durum da şişletmecilerin işine geldiğinden otellere birkaç günlüğüne kalmaya gelen müşteriler yer bulamaz. Yazının başlığı da değinilen sorunu ironik bir biçimde ifade eder. Buradaki sorumluluğu belediyelerde olduğunu belirten yazar durumu sorguladıktan sonra bu kurumların da yetkilerinin sınırlı olduğunu belirtir. nk belediyeler pansiyonerlere konaklama sınırı koysa bile becayiş usulüyle bu nizamların geiştirilebileceği bellidir.⁵⁷

Bir başka örnekte yazar, modern oteli bulunmayan şehir ya da kasabalarda eski tip misafirhanelerin birinci mevki ve ikinci mevki usulünü uyguladığına değinir. Temizliğine ve döşemesine daha çok zen gösterilen birinci mevki de hatırlı müşteriler kalır. Bu sistem aynı zamanda, belediyelerin, ara sıra gelen bu önemli müşterileri mağdur etmeme çabasının bir ürünüdür. Yazar, modern oteli bulunan şehirlerde eski tip misafirhanelerin kendilerince aldığı önlemlerden de bahseder. nk bu misafirhaneler konfor bakımından modern otellerle mücadele edemez. Belediyenin bu modern otelleri açmasıyla “kibar müşterileri” elinden alınan misafirhaneler, ancak ucuzluğa gitmek yoluyla onlarla rekabet edebilirler.⁵⁸ Yazar bu örneklerle otellerin ve misafirhanelerin barınma ve temizlik konusundaki yetersizliklerine değinirken bunda sorumluluğu olan yetkili kişileri ve kurumları eleştirir. Ancak bunu yaparken şikâyet ettiği konuya bütün yönlerinden bakmayı ihmal etmez.

54 Age., s. 179-183.

55 Age., s. 185-188.

56 Age., s. 187.

57 Age., s. 187-188.

58 Age., s. 188.

“Otelde 4 – Yalnız Oda Davası” başlıklı yazıda⁵⁹ ise bazı müşterilerin otellerde bir odayı tek başına kullanmak isteğine değinen yazar Anadolu’daki otelcilerin ve müşterilerin bu türden isteklere anlam veremediğini çeşitli örneklerden hareketle açıklar. Bu insanlara göre otel umumî bir yerdir ve parasını ödeyen biri istediği yerde yatar. Yazar, kendisinden de yola çıkarak, otelde yalnız kalma ihtiyacında olan insanın gerekçesini şöyle açıklar:

Hakikat şu ki bazı insanların yattıkları yerde kendi kendine kalmak ihtiyacını anlamıyorlar. Yabancıların gözü önünde soyunmak, çoraplarını ve şayet varsa takma dişlerini çıkararak yatağa girmek ve medenî hayat icaplarının çehrelere taktığı maskeyi çıkararak surat uzun, ağız açık ve yuvarlak gözler kaymış horlaya horlaya uyumak onlara gayet tabii ve kolay görünüyor. Alışsak biz de yapacaktık elbette.⁶⁰

Bir başka örnekte de bazı müşterilerin kalabalıktan hoşlandığı ve yalnız uyumaya karşı olduğu anlatılır. Bu durumu da anladığını açıklayan yazar “İkisi de alışkanlık davası...”⁶¹ diyerek konuyu farklı görüşler açısından ele almış olur. Bu örneklerden hareketle, yazarın rahatsızlık duyduğu bir konuyu sert ifadelerle eleştirmekten kaçındığı, konuyu tüm cepheleriyle ele alarak eleştirisini konunun tüm taraflarına yaydığı ve böylelikle eleştirisinin dozunu hafiflettiği görülür.

Oteller dışında yazar, bazı esnaf işletmelerinin uygulamalarına da eleştirel bakmaktadır. Örneğin yukarda daha önce değinilen “Sinekler” başlıklı yazıda⁶² Anadolu’nun kimi yörelerindeki sinek istilası problemi üzerinde durulur. Bu istila problemi ile mücadele oldukça zorlu ve maliyetlidir. Böylesi bir zorluğu ve maliyeti göze almaktansa belediyeler çarşı esnafını kapanlar kurmaya ve sinekleri gün boyu bu kapana hapsedmeye mecbur bırakır. Esnafın buradaki amacı tam olarak anlamaması ve günün sonunda kapandaki sinekleri salıvermesi istila probleminin çözümsüz kalmasına sebep olur.

İltimas Talebi ve Resmî İşleyiş ile İlgili Birtakım Eleştiriler

“İstasyonda” başlıklı metinde⁶³ yazar, beklediği istasyonlardan birinde aynı gün içerisinde iki iltimas talebi ile karşılaşır. Birinde, yaptığı hata yüzünden İstanbul’daki görevinden uzaklaştırılarak Anadolu’ya gönderilen istasyon şefi İstanbul’a geri dönmek için, diğesinde karısını hastaneye götüren bir köylü hastanede iyi muamele görmek için tavsiye mektubu ister. Yazar bu taleplere mesafeli dursa da resmî kurumların işleyişindeki aksaklıklara değinir. Kısa sürede sonuçlanmayan ve hasta bir ihtiyarı üç beş senedir mahkemelere sürükleyen dava ve uzun süren mahkeme süreçlerini eleştirir.⁶⁴ İnsanların iltimas taleplerini değerlendirirken onların

59 Age., s. 188-193.

60 Age., s. 191.

61 Age., s. 193.

62 Age., s. 207-208.

63 Age., s. 17-22.

64 Age., s. 21-22.

devlet kurumlarına ve kurumların işleyişine olan inançsızlığı ile yüzleşen yazar şu cümleleri kurar: “Bir istasyonda memleketin en acı derdiyle yüz yüzeyim: Memura inanmamak, vazife ve insanlık denen şeye inanmamak.”⁶⁵

Yazarın resmî işleyişle ilgili başka sorunlara da değindiği görülmektedir: “Su” başlıklı yazıda⁶⁶ yazın göreve gittiği bir şehirde yazar, halkın düzenli olarak tifo ve dizanteri salgınıyla mücadele ettiğini öğrenir. Burada, lağımın içme suyuna karışması hastalıklara sebep olmaktadır. Temiz su kaynağı şehre sadece birkaç saat uzaklıkta olmasına rağmen parasızlığı bahane gösteren yetkili kişiler bu konuda icraata geçmezler. Şehre pek çok bina, yol, eğlence mekânı için harcama yapıldığını gören yazar içme suyu konusunda ihmalkâr davranılmasının bir zihniyet problemi olduğunu belirtir. Temiz suyu temel ihtiyaç olarak görmeyen ve hastalıkların çoğalmasına sebep olan belediye ve vilayet meclisi azaları gibi yetkili kişileri zihniyetlerinden dolayı eleştirir.

“Daha Dün” başlıklı yazıda da⁶⁷ il merkezine çok yakın yerlerde ulaşım imkânlarının yeterli olmadığı, en ufak bir yağmurda büyük ulaşım engelleriyle karşılaşıldığının altı çizilir.

Şehirli Kesimin Bakış Açısı ile İlgili Eleştiriler

“Bizde İlk Resimli Röportaj” başlıklı yazıda⁶⁸ kırk sene evvelki röportajları ve seyahat yazılarını değerlendiren yazar, İstanbulluların Yakacık ve Bursa gibi en yakın yerleri bile sırf İstanbul dışında olduğu için âdeta birer gurbet olarak gören bakış açısını şu sözlerle eleştirir: “Bursa, o zaman İstanbul’da bir daireye kayırlanamamış bazı kimsesiz ve talihsiz memurların; dostları, akrabaları ile helâllaşarak ve denizler, dağlar aşarak gittikleri bir sürgün yeri...”⁶⁹ Kırk sene öncesinin İstanbullularıyla yazıyı kaleme aldığı dönemin insanlarını kıyaslayan yazar, memleketi gezerek görerek tanıma imkânı veren yeni hayat tarzından dolayı insanların memleketi soyut bir kavram gibi algılamayı bıraktığını söyler. Kısaca, Cumhuriyet’in öncesindeki ve sonrasındaki bakış açılarının kıyaslandığı bu yazıda eski dönemdeki İstanbulluların memlekete dair algıları ve bakış açıları eleştirilmiş olur.

Küçük bir kasabada rastgele girdiği bir kahvede “Kahveler I” yazısını⁷⁰ kaleme alan yazar, Anadolu’yu gezenlerin kahvehanelerden şikâyet etmesini değerlendirir: Şikâyet edenler için kahvehanelerinin sayısının fazlalığı, kahvede oturanların tembellik, dedikodu, kavga gibi istenmeyen tutum ve eylemleri rahatsızlık konusudur. Yazar etrafını gözlemleyerek buraya gelen insanları ve onların neler yaptığını betimler. Büyük şehirlerde sinema matinelere gidilen saatler kasaba gibi yerlerde akşamın çöktüğü, yemeğin yendiği, dükkânların kapandığı saatlerdir.

65 Age., s. 22.

66 Age., s. 65-70.

67 Age., s. 210.

68 Age., s. 119-121.

69 Age., s. 121.

70 Age., s. 147-151.

Kahvede oturup gözlem yapan yazarın etrafında devlet memurlarından ihtiyarlara esnaftan köylülere yayılan bir insan çeşitliliği vardır. Yazar, devlet dairesinde evrak işinden yorulan memur için, evinde ısınacak ateşi bulunmayan ihtiyar için, kimi zaman evinde huzur bulamayan kasabalı ya da hasadını çoktan bitirdiğinden kışın geçmesini bekleyen çiftçi için kahvehanelerin bir sığınma ve sosyalleşme alanı olduğunun altını çizer. Bunu yaparken de kasabada yaşayan insanların durumunu ve yaşam koşullarını anlamaktansa kendi şehirli bakış açısına göre hariçten eleştiri yapanları alttan alta eleştirir.

Öte yandan yazarın “Gurbet” adlı metnindeki⁷¹ şu açıklamaları, eleştirdiği kesimi de anladığının ve onları empati yapmaya davet ettiğinin bir göstergesi sayılabilir:

Anadolu her yabancıya az çok bir garipseme duygusu verir. (...) Ağrılarının, içinde yattığı yataktan geldiğini vehmeden hasta gibi, biz de sırf kendi yüreğimizde getirdiğimiz ağrının me’suliyetini galiba haksız olarak Anadolu’ya yükletiyoruz. Erkenden kapılarını kapamış, mütevazi basma perdelerinin arkasında lambalarını yakmış evlere, sokaklardan baktığımız zaman onları bir can sıkıntısı ve asteni yuvası gibi görüyoruz. Çaresini sokaklara dizilecek fenerlerde, dökülecek insanlarda aramaya yelteniyoruz. Hasretini çektiğimiz uzaktaki evimizin de bu saatte bir yabancıya aynı manzarayı göstereceğini aklımızdan geçirmiyoruz...⁷²

Meczip Kimselere Eziyet Edenlere Yönelik Eleştiriler

“Anadolu’nun Bazı Eğlence Yerleri – Meczipular” başlıklı yazısında⁷³ Anadolu’nun kasabalarında meczupların daha rahat barındığına dikkat çeken yazar buralarda onların varlığının toplumsal bir göreve dönüştüğünü de aktarır. Meczipular buldukları ortamda âdetâ “bir soytarı, bir meddah, bir tiyatrocü” görevi görür. Yazar meczubun sözlerinden ve davranışlarından eğlence çıkarmanın hazin bir tarafı olduğunu belirtirken “Meczipula eğlenmek, hayatın en ağır sefaletinden neşe bekliyen kadar daralmak hazindir.”⁷⁴ der. Bunun yanında aklı başında sayılabilecek insanların sırf eğlenmek için meczuba eziyet etmesini eleştirir. “Anadolu’nun Bazı Eğlence Yerleri 2 – İzmir’in Sabri’si” başlıklı yazısında⁷⁵ ise çocukluğunda İzmir Kemeraltı’nda gördüğü Sabri isimli meczuba yıllar sonra rastlayan yazar Sabri’nin ailesinin onu para kaynağı hâline getirmiş olduğunu öğrenir. Sabri’nin halk üzerindeki sempatisinden yararlanan ailenin istedikleri parayı getirmediğinde Sabri’ye şiddet uyguladıklarını aktaran yazar bu tutumu yine dolaylı olarak eleştirmiş olur.

71 *Age.*, s. 213-214.

72 *Age.*, s. 213-214.

73 *Age.*, s. 257-261.

74 *Age.*, s. 260.

75 *Age.*, s. 257-261.

Tuluat Tiyatrolarına Yönelik Olumsuz Bakış Açılarının Eleştirisi

Yazar “Tuluat Tiyatroları – II” başlıklı yazıda,⁷⁶ Anadolu’ya sanat götüren, oldukça düşük ücretlere çalışan ve buna rağmen vergi sorumluluklarını yerine getirmekten kaçınmayan tuluat sanatçılarının hak ettikleri değeri görmediklerinden bahseder. Onların çoğu zaman boğaz tokluğuna güldürdüğü halk, kendilerini farklı gerekçelerle suçlar: Kimine göre tuluatçılar insanları dinden çıkarır, kimine göre kullandıkları dille onların ahlakını bozar. Bu bakış açısını eleştiren yazar, İstanbul ile Anadolu arasında bağlantı kurma görevi üstlenen tuluat tiyatrolarını şu cümlelerle savunur: “Asırlarca memleketin bütün mesuliyetleri gibi sanat mesuliyetlerini de omuzlarında taşımış İstanbul’un, Anadolu kasabalarına gönderebildiği hemen tek ses bu beğenmediğimiz tuluat kumpanyaları olmuştur.”⁷⁷

Sonuç

Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Notları* adıyla kitaplaşan kurmaca dışı yazılarında Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki Anadolu’ya dair gözlemlerini ve eleştirilerini aktarmıştır. Söz konusu eleştirilerin bir kısmı insan tutum ve davranışları üzerinde, bir kısmı kurumlar ve işleyiş üzerinde yoğunlaşmıştır. Cehalet, bencillik, çıkarıcılık, kurnazlık, aşırı kanaatkârlık, memnuniyetsizlik vb. Reşat Nuri’nin yazılarında en çok eleştirilen insan tutumlarındandır. Yazarın özellikle Anadolu insanına dair gözlemlerini dile getirirken rahatsızlık duyduğu hususları sert ifadelerle belirtmekten kaçındığı, konuyu bütün yönleriyle ele alarak eleştirisinin şiddetini hafiflettiği görülür. Sorun olarak gördüğü konuları başından geçen olaylardan hareketle dile getiren yazar çoğunlukla tahkiyevî bir üslup benimser. Zaman zaman da ironiye başvurarak eleştirisini dolaylı bir biçimde yapar. Yazarın işletmeciliğe, resmî otoritelere ve kurumlara yönelik eleştirilerinde de yer yer ironiye başvurduğu görülse bile bu konulardaki eleştirilerinin nispeten sert olduğu söylenebilir. Kısaca, Anadolu insanını eleştirirken konuyu bir de onlar açısından ele almayı ihmal etmeyen yazar resmî otoriteleri eleştirirken her zaman bu çabayı göstermez. Özellikle insanın ilerleyişini, sağlığını ya da güvenliğini etkileyen ihmalkârlıkları bir zihniyet problemi olarak görür ve bu konularda daha açık ifadelerle eleştiri yapar. Bir devlet görevlisi olarak Anadolu’da bulunan yazarın bu tavrı hissettiği sorumluluk duygusuyla açıklanabilir.

76 Age., s. 135-139.

77 Age., s. 137.

KAYNAKÇA

- Asiltürk, Baki, “Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler”, *Turkish Studies*, 4 /1-I, (2009), s. 911-995.
- Çelik, Yakup, “Cumhuriyet Dönemi: Roman 1920-1960”, *Türk Edebiyatı Tarihi – 4*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 219-278.
- Emil, Birol, *Reşat Nuri Güntekin*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.
- Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Gökyay, Orhan Şaik, “Türkçede Gezi Kitapları”, *Türk Dili Dergisi-Gezi Özel Sayısı*, 258, (2018 [1973]), s. 457-466.
- Güntekin, Reşat Nuri, *Anadolu Notları I-II*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2017.
- Kanter, M. Fatih, *Ölümünün 50. Yılında Belgelerle Reşat Nuri Güntekin*, İnkılap Yayınları, Ankara 2006.
- Kılıç, Mürsade Meryem, *Yeni Türk Edebiyatında Gezi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin 2020.
- Nurdağ, Salih, “Gezinin Cumhuriyeti ve Cumhuriyetin Gezisi – Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Gezi”, *Hece Dergisi – Gezi Özel Sayısı*, Haziran/Temmuz/Ağustos, (2011), s. 177-185.
- Önertoy, Olcay, “Reşat Nuri Güntekin ve Anadolu”, *Türkojoloji Dergisi*, 6/1, (1974), s. 81-108.
- _____, *Reşat Nuri Güntekin*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1991.
- Şener, Sevda, “Cumhuriyet Dönemi-Tiyatro”, *Türk Edebiyatı Tarihi-4*, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 185-215.
- Yalçın, Murat, “Reşat Nuri Güntekin”, *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi-I*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 386-390.